

ISSN 1306-0767

MEVZUAT DERGİSİ

YIL: 14

SAYI: 160

NİSAN 2011

İSTİHDAM ARTIŞI İŞSİZLİK SORUNUNU ÇÖZMEKTE YETERLİ MİDİR?

Yrd. Doç. Dr. Özlem DURGUN

[önceki](#)

[yazdır](#)

[Yrd. Doç. Dr. Özlem DURGUN](#)

İSTİHDAM ARTIŞI İŞSİZLİK SORUNUNU ÇÖZMEKTE YETERLİ MİDİR?

ÖZET

İşsizlik ekonomik, sosyal ve politik bir sorundur. İşsizlik sonuçları itibariyle gelir yoksunluğuna, bireyler üzerinde olumsuz sosyal ve psikolojik etkilere dolayısıyla toplumsal sorunlara yol açmaktadır. Bu nedenle işsizlik ve istihdam iktisatçılar tarafından pek çok kez tartışılmıştır.

Türkiye’de işsizliği azaltıcı politikalar uygulansa da başarılı olunamamıştır. OECD rakamlarına göre, büyüme sağlanmasına rağmen işsizlik azalmamıştır. İstihdam artışı başarıldığında işsizliğin ters yönlü olarak azalması beklenir. Ancak, son yıllarda büyümeye rağmen işsiz sayısı artmakta ve yapısal olarak büyük bir sorun haline gelmektedir. İşgücüne katılım oranları, dünya ortalamasının çok altında kalmıştır. Çalışma çağındaki nüfusun artışı dinamizm getirmemektedir. Genç nüfusta işsizlik artışı yaratmaktadır. Tarımda çözülen istihdam üretime yönlendirilememektedir. Nitelik olarak uyuşmayan işgücü arz ve talebi yapısal işsizliği yaratmaktadır. Özellikle kentsel alanlarda kayıt dışı istihdam büyümektedir. Kayıt dışı istihdamın yoğun olarak görüldüğü hizmetler sektöründe de sorunlar büyüktür. Gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında istihdam edilen işgücünün eğitim düzeyi düşük ve vasıfsızdır.

İstihdam ve işsizlik sadece birer oran olarak incelenmemeli, hesaplanması ve yapısal farklılıklarına dikkat edilerek yorumlanmalıdır.

Anahtar kelimeler: İşsizlik, İstihdam, İstihdamsız Büyüme

ABSTRACT

Unemployment is economic, social and political problem. As the results of unemployment income deprivation, the negative social and psychological effects on individuals, thus leading to social problems. For this reason, the unemployment and employment many times discussed by economics.

In Turkey, policies to reduce unemployment are being applied. They weren't accomplished in here. According to OECD figures, unemployment has not decreased despite the growth in provision. Employment growth is achieved as a reduction in unemployment is expected to reverse. However, in recent years, despite growth, in the number of unemployed is increased and is becoming a major problem in structural. The labor force participation rates remained much lower than the world average. The population in working-age not bring increase in dynamism. In young population increase creates unemployment. Reduction of employment of agriculture can not channel to production. Not match the labor demand and supply in the property, creating structural unemployment. Informal employment is growing, especially in urban areas. Problems are seen frequently also informal employment in the services sector is larger. Compared with developed

countries, education level of the employed labor force is low and unqualified. Employment and unemployment weren't examined as only a ratio, calculations of them and paying attention to the structural differences surveyed by should be interpreted.

Keywords: Unemployment, employment, unemployment growth

1.GİRİŞ

İşsizlik; ülke ekonomilerinin gündemini her zaman meşgul eden, halen süregelen ekonomik, sosyal ve politik bir sorundur. Özellikle yaşanan son krizden itibaren işsizlik, sadece gelişmekte olan ülkelerin değil tüm dünyanın ortak sorunudur. Kriz nedeniyle görülen istihdamdaki daralma nedeniyle 2009 yılında bir önceki yıla göre işsizlik oranının, Euro bölgesinde yüzde 7,5'den yüzde 10'a, ABD'de yüzde 5,8'den yüzde 9,3'e, OECD ülkeleri genelinde yüzde 5,9'dan yüzde 8,5'e yükselmesi beklenmektedir. Dünya genelinde ise, 2009 yılında işsizlik oranının yüzde 2,6 puan artacağı tahmin edilmektedir (Devlet Planlama Teşkilatı, DPT a, 2010:3).Ekonomik anlamda, bir ekonomide çalışabilecek durumda olan ve çalışmak istediği halde cari ücret düzeyinden iş bulamamaları olarak tanımlanmaktadır (Dinler, 2003:451). Ancak işsizlik sonuçları itibariyle gelir yoksunluğuna, bireyler üzerinde olumsuz sosyal ve psikolojik etkilere dolayısıyla toplumsal sorunlara yol açmaktadır. İşsizlik sorunlarının çok boyutluluğu kabul edilmiş bir gerçektir. Günümüzde asıl sorun büyümeyi sağlayan gelişmiş ülkelerde bile işsizlik sorununun varlığıdır. İşsizliğin tanımını çalışmak istemeyenleri istatistik dışına itmek de azaltmamaktadır. Çeşitli sosyal gruplar arasında farklı işsizlik rakamları bulunmaktadır. Dolayısıyla, nedenleri farklı olan işsizlik sorununu salt büyüyerek veya yeni işyerleri açarak çözmenin yeterli olmadığı iktisat teorisyenleri tarafından da tartışılmaya başlanmıştır.

1970'li yıllarda kabul gören istihdam ile büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen Okun Yasası'na göre, GSYH ile işsizlik arasında ters yönlü bir ilişki vardır. Reel büyüme artışı işsizlikte azalmaya neden olur (Okun, 1962). 1968 -1995 yılları arasında OECD ülkelerinden on tanesinde yapılan çalışmaya göre ortalama %2'lik büyümeye karşılık, %1 işsizlikte düşüşe karşılık gelmektedir (Freeman, 2001). Ancak günümüzde özellikle Türkiye'de ekonomideki büyümeye, kurumsal yapıların iyileştirilmesine rağmen Okun yasasında beklenen etkiyi yani istihdam artışı gerçekleşmemektedir. İstihdamsız büyüme "jobless growth" olarak adlandırılan bu süreç karmaşık bir hale gelmiştir.

İşsizliğin nedenleri, çözüm önerileri ülkeden ülkeye, bölgeden bölgeye farklı hale gelmiştir. Okun Yasasının geçerliliği geçtiğimiz yıllarda Türkiye için test edildi. Demir'e göre büyüme ile işsizlik arasındaki ilişki zayıftır (Demir ve Bakırcı,2005). Diğer görüşe göre büyüme beklenen istihdamı yaratmamaktadır (Tarı ve Abasız, 2005). Bu çalışmada büyüme ve işsizlik arasındaki ilişkiden ziyade büyüme ve istihdam yaratılmasına rağmen farklı gruplarda işsizliğin gelişimi incelenecektir.

Türkiye'de işsizlik hep sorun olmakla birlikte 1980 yılından itibaren etkisini artırmıştır. Finansal sistemde bir dönüm noktası olarak kabul edilen tarihte, ekonomide liberalleşme çalışmaları, sadece dış ticaret ve sermaye hareketleriyle sınırlı kalmamıştır. Bu dönemle birlikte emek piyasasının yeniden yapılandırılmasına da çalışılmıştır. İhracata dönük sanayi işletmelerinde yaşanan üretim artışı 1982 yılında %7'lere kadar gerilemiştir (Türkiye İstatistik Kurumu, TÜİK,2008). Bu daralma işsizlik artışıyla sonuçlanmıştır. Ancak OECD ortalamasının çok üstünde olmaması nedeniyle büyük bir sorun olarak algılanmamıştır.

1990'larda işsizlik oranı yaşanan krizlerle tekrar artmaya başlamıştır.1993 yılında işsizlik %7,8 iken, 1994 kriziyle oluşan ekonomik daralma sonucu 8,5'e yükselmiştir. Ancak işsizlikte toparlanma hemen görülmüş ve 7,6'ya inmiştir. Benzer bir kriz 1998 yılında yaşanmış 6,9 olan işsizlik oranı ertesi yıl 7,7'ye çıkmıştır. Kriz sonrası 2000 yılında işsizlik oranı 6,5'e inerek işsizlikte 1980'lerden itibaren en düşük değerine inmiştir.

2001 krizi sonrası ekonomik büyümede yavaşlamayla birlikte işsizlik oranı da artışa geçerek %8,4'e ulaşmıştır. 2001 yılındaki 6,5'lik negatif büyüme işsizlikte 1,9'luk işsizlik artışına neden olmuştur.

Bu kriz öncesi işsizlik, genelde vasfız ve eğitimsiz işsizlik sorunuyla ortaya çıkarken ilk kez vasıflı ve eğitilmiş işsizlikle karşılaşmıştır. Özellikle finans kesiminde "beyaz yakalılar işsizlik sorunu" ortaya çıkmıştır. Bu tarihe kadar çift haneli işsizlik oranlarıyla uğraşmayan ülke bu tarihten sonra çalışmaya hazır ancak iş aramayanların katılımıyla %20'lere varan işsizlik oranlarıyla yaşamaya başlamıştır. Bu sorun eskiden olduğu gibi büyüme ile çözülebilecek bir sorun olmaktan çıkmıştır. Çünkü, 2002 yılından itibaren ekonomide sürekli ve ciddi bir oranda büyüme yaşanmıştır. Ancak yaşanan ciddi büyüme oranlarına kıyasla istihdamda anlamlı bir artış olmamasının yanı sıra işsizlik artarak günümüze kadar ortalama %12 civarında gerçekleşmiştir. Son yaşanan krizle de birleşince işsizlik sorunu hem rakamsal olarak hem de yapısal olarak büyük bir sorun haline gelmiştir. Büyüme ile istihdam artışı sağlanamamakta ve eğitilmiş işsizlerin sayısı artmaktadır. Bu nedenle son 10 yıldaki istihdam ve işsizliğin gelişimi ve hesaplanmasında karşılaşılan sorunlara dikkat ederek istihdam yapısı ayrıntılı olarak incelenmelidir.

2.İSTİHDAMIN GENEL YAPISI

Emeğin belirli bir ücret karşılığında çalıştırılmasına istihdam adı verilmektedir. Burada istihdam edilen emekten kastedilen çalışma istek ve gücünde olan işgücüdür. Bu bağlamda ülkemizdeki işgücü piyasası incelendiğinde öncelikle çalışma çağındaki nüfus artışı dikkat çekicidir. Yılda ortalama 875.000 kişi çalışabilir nüfusa dahil olmaktadır. Bu rakam ortaya çıkan büyük gücü göstermekte ve dinamizm getirmektedir. Ancak bu gücün ekonomik güce dönüşerek gelir artırması için çalışması veya en azından çalışmayı istiyor olması gerekmektedir. Ancak ülkemizde nüfus, istihdamdan hızlı artmasıyla sorun yaratmaktadır. Ekonomi hem hızla artan nüfusa hem de sistemde var olan işsizlere yeterli yeni iş imkânı yaratılamamaktadır. Ülkedeki işsizlere yaratılmak zorunda olan yeni iş alanlarına ilave bir yük getirmektedir. Örneğin, 1994–2007 yılları arasında çalışma çağındaki nüfus %30 artarken sivil işgücünün artışı %19,1 de kalmıştır. Çalışma çağındaki nüfusun ortalama yıllık artış oranı %2,3 iken işgücünün yıllık çalışma oranı %1,5 olarak gerçekleşmektedir (DPT, 2007). Türkiye genelinde işgücüne katılım son yirmi yılda yıllık %0,8 oranında azalmıştır. Bir önceki bölümde nüfus dinamiklerinden ortaya çıkan fırsat kullanılamamıştır (Filiztekin, 2009). Bu durum yıllar itibarıyla istihdamın nüfus içerisindeki payına bakıldığında görülmektedir. 1990 yılından itibaren genel olarak bir azalma mevcuttur. İstihdam artışının nüfus artışının gerisinde kalması, krizin etkisiyle 2008 ve 2009 yıllarında fazlaşmıştır. Dolayısıyla 2002'den itibaren işsizlik oranları 2001 öncesinin yaklaşık 2 katına çıkmıştır.

Tablo 1. Mevsim etkilerinden arındırılmamış temel işgücü göstergeleri (Mayıs)

	TÜRKİYE		KENT		KIR	
	2006	2009	2006	2009	2006	2009
Kurumsal olmayan sivil nüfus (Bin kişi)	68490	70542	43000	48747	25490	21795
15 ve daha yukarı yaştaki nüfus (Bin kişi)	48812	51686	31.089	36197	17723	15489

İşgücü (Bin kişi)	23203	24748	14137	16585	9067	8163
-İstihdam (Bin kişi)	20758	21277	12373	13839	8384	7438
-İşsiz (Bin kişi)	2446	3471	1.763	2746	682	724
İşgücüne katılma oranı (%)	47,5	47,9	45,5	45,8	51,2	52,7
İstihdam oranı (%)	42,5	41,2	39,8	38,2	47,3	48,0
İşsizlik Oranı (%)	10,5	14,0	12,5	16,6	7,5	8,9
-Tarım dışı İşsizlik Oranı (%)	13,3	17,4	12,8	17,0	14,9	19,1
-Genç nüfusta İşsizlik Oranı* (%)	20,3	25,3	22,3	28,2	16,8	18,9
İşgücüne dahil Olmayanlar	25609	26938	16952	19611	8658	7326

* 15-24 yaş grubundaki nüfus

Not: Rakamlar yuvarlamadan dolayı toplamı vermeyebilir.

Kaynak: TÜİK, "HaberBültenleri", <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=6305>

Demografik özellik, tarım sektöründeki dönüşüm, kadınların emek piyasasına katılmaması, yeni iş alanları yaratılmaması nedeniyle işgücüne katılım oranları, dünya ortalamasının çok altında kalmıştır. 2006 yılında işgücüne katılım oranı dünyada %65,5 iken OECD ülkelerinde %70'ler civarındadır (International Labour Office, ILOa, 2007:10). 2009 yılında 15 yaş üstü işgücüne katılım oranları 2008 yılında Türkiye'de %50,8'e kadar düşerken büyük kriz yaşayan Yunanistan'da bile krize rağmen %67,8'lerde tutunabilmiştir. Aynı yıl AB oranı 70,9'dur (European Commission, EC, 2010, 165). Türkiye'de 2020 tahminlerine göre de gelecek 10 yılda da bu oranda düzelmeye beklenmemektedir.

Teorik olarak eğitim seviyesi yükseldikçe işgücüne katılım oranı da artar. Türkiye'de de lise altı eğitimlilerde işgücüne katılma oranı, erkeklerde %69,3 iken kadınlarda %24,6'dır. Yükseköğretim mezunları incelendiğinde erkeklerin %84,6 olan işgücüne katılma oranının kadınlarda %70,4'e kadar çıkabildiği görülmektedir. Eğitim seviyesi artmasına rağmen kadın istihdamı erkek istihdamını yakalayamamaktadır. Kadın ücretsiz aile işçisi olarak istihdam edilmektedir. AB'de kadın istihdam oranı 2009 yılı için 58,6'dır (EC, 2010). İki cins arasındaki fark sadece kadın işgücünün büyük kısmı tarımda istihdam edilmektedir. Tarımda çözülme devam etmektedir. Bu çözülmenin büyük kısmını kadın istihdamı oluşturduğu için düşüktür diye açıklamak eğitim seviyesi yüksek olduğu halde kendi eğitim seviyesindeki erkek istihdamını yakalayamayan kadın istihdamını açıklamamaktadır. Olumsuz emek piyasası şartları, ev kadınlığı yükümlülüğü ve kadınların ikinci sınıf işgücü olarak kabul edilmesi de kadın istihdamının düşüklüğüne neden olmaktadır (Baybora, 2007: 56).

2010 Mayıs dönemi rakamlarına göre istihdam edilenlerin %71'i erkeklerden oluşmaktadır. İstihdam edilenlerin yaklaşık %60'ı lise altı eğitimlidir.

%60,7'si ücretli, maaşlı veya yevmiyeli, %25,3'ü kendi hesabına çalışan veya işveren %14'ü ise ücretsiz aile işçisidir. Ücretlerin düşüklüğü de istihdamda büyük bir sorundur. Danimarka, İzlanda, İrlanda, Norveç, İspanya ve İngiltere'de reel ücretlerde % 10 kadar artış olmakla birlikte; İsveç ve Türkiye'de ücretler 1990 yılının altında kalmıştır. (Belek, 2005: 6).

İşgücüne katılım oranı teknik olarak işsizliğin hesaplanması açısından önemi göz ardı edilmemelidir. İşsizlik oranı, toplam işsizlerin, işgücü arzına bölünmesiyle bulunduğu göre bu rakamın düşük olması işsizlik rakamlarının da düşük çıkmasına neden olmaktadır. 14,4 olan işsizlik oranı; 24.831 kişilik işgücü arzı ile 21.267.000 kişilik istihdam arasındaki farkın toplam işgücü arzına bölünmesiyle bulunmaktadır. İşgücüne katılım oranı ülkemizde %50'nin üzerinde olsaydı işsizlik oranında da yükseliş kaçınılmaz olacaktı. OECD ülkelerindeki gibi %70'lerde gerçekleşirse işsizlik oranı bugün olduğundan daha yüksek olacağı açıktır. Bu nedenle işsizlikle ilgili analiz yapılırken işgücü katılım oranları tahminlerinin gerçekçi ve sağlıklı yapılması gereklidir.

2.1.TARIM SEKTÖRÜNDE İSTİHDAM

Türkiye nüfusunun yaklaşık dörtte biri tarım sektöründe istihdam edilmektedir. Toplam istihdam içinde, tarımın payı gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında oldukça yüksektir. 2006 yılında Gelişmiş ülkelerde ve AB'de %3,2 olan oran Türkiye'de aynı yıl ancak %27,3'ye düşmüştür (ILO b, 2007). Tablo 1'de de görüldüğü gibi Almanya'nın 10 katı kadar tarımda istihdamda bulunmaktadır. Türkiye'de istihdamın aynı oranında GSYİH'dan pay almadığı, verimsiz olduğu görülmektedir. Ülkemizde istihdam edilen emek ile üretimden alınan pay arasında büyük bir uçurum vardır. 2007 yılında ekonomik faaliyetlere göre tarımda istihdam %23,5 iken GSYİH içinde tarımın payı %7,6'larda kalmaktadır. Çok kişinin çalışmasına rağmen az gelir elde edilmektedir.

Küçük üreticiliğin yaygın olduğu, ücretsiz aile işçiliğinin ve kendi hesabına çalışmanın yoğun olması, tarım işçisi olarak çalışanların asgari ücretin altında ve sigortasız olarak istihdam edilmesi nedeniyle işsizlik oranı olması gerekenden farklı çıkmaktadır. Bu nedenle ülkelerarası karşılaştırma yapılırken tarım dışı istihdam rakamlarını kullanmak anlamlı olacaktır. Tarım dahil istihdam rakamlarının kullanımı aynı zamanda yukarıda sayılan nedenlerle yanıltıcı sonuçlar ortaya çıkarabilir. Örneğin tarım istihdamının yüksek olduğu az gelişmiş Afrika ülkelerinde işsizlik oranı %1-2 civarındadır. Bu rakama bakarak gelişmiş ülkelerden daha başarılı bir şekilde işsizlik sorununu çözdüğünü söylemek mümkün değildir.

Tablo 2: Seçilmiş Ülkelerde Tarımsal Faaliyetlerde Çalışan Oranları (%) 2007

Ülkeler	Tarım Sektöründe Çalışan Oranı
Almanya	2,3
İspanya	4,5
Fransa	3,4
Macaristan	4,7
Meksika	13,5
Polonya	14,7
Türkiye	23,5

Kaynak: TÜİK, "Ulusal ve uluslar arası Seçilmiş Ekonomik Göstergeler". (Çevrimiçi) <http://tuikapp.tuik.gov.tr/ulusalgostergeler/degiskenlerUzerindenSorgula.do?durum=yilSecildi&secilenYillar=2009,2007,01.04.2010>

Tarım sektöründe istihdamın değişimini incelerken 1999 yılından itibaren tarım istihdamındaki çözümlenin de oluşturduğu sorun daha net görünmektedir. Yıllar içinde tarım istihdamının düşüşü doğal bir gelişme olarak kabul edilmelidir. Tarımda teknolojik gelişim, makineleşme ve yeni üretim tekniklerinin bir sonucudur. Tarım sektöründeki düşüş tarımı destekleme sistemindeki değişim, uluslararası kuruluşların baskıları nedeniyle programlı bir çözüme yapılmadan yaşanmaktadır. Ancak, tarımdaki çözümlenle gelen ek emek arzının diğer sektörlerle uyum sorunu ve yeni iş alanları yaratma zorunluluğunun artışı da işsizlik sorununu büyütülmektedir. Tarımda atıl olarak istihdam edilenler kente göç ettikçe işsizlik istatistiklerini yükselteceklerdir. Nitelik olarak uyuşmayan işgücü arz ve talebi yapısal işsizliği yaratmaktadır.

Son yıllarda tarımsal istihdam rakamları tekrar yükselmeye başlamıştır. 2007 yılından itibaren 4.867 bin kişi tarımda çalışırken 2009 yılında 5.240 bin kişiye, Nisan 2010 itibariyle 5.619 bin kişiye ulaşmıştır. Bu yükseliş yaşanan son krizle ilgilidir. Sanayideki daralma nedeniyle tarıma dönüş yaşanmıştır.

2.2.SANAYİ SEKTÖRÜNDE İSTİHDAM

Ekonomik kriz ülkenin bütününe olduğu gibi sanayi sektörünü de yoğun olarak etkilemiştir. Sanayi üretimi özellikle Şubat 2009'da tarihi rekor kırarak büyük bir daralma göstermiştir.

Sanayi sektöründe, 2006 yılında toplam istihdam içinde sanayinin ağırlığı %19,8 iken, Gelişmiş ülkeler ve AB ortalaması %24,2'dir (ILO b, 2007). Sanayinin payı yıllar içinde artmaya devam etmesine karşın gelişmiş ülkeler düzeyine ulaşamamıştır.

Tablo 3: Seçilmiş Ülkelerde Sanayi Sektöründe Çalışan Oranları (%) 2007

Ülkeler	Sanayi Sektöründe Çalışan Oranı
Almanya	29,8
İspanya	29,3
Fransa	23,2
Macaristan	32,6
Meksika	25,9
Polonya	30,7
Türkiye	26,7

Kaynak: TÜİK, "Ulusal ve uluslar arası Seçilmiş Ekonomik Göstergeler". (Çevrimiçi) <http://tuikapp.tuik.gov.tr/ulusalgostergeler/degiskenlerUzerindenSorgula.do?durum=yilSecildi&secilenYillar=2009,2007,01.04.2010>

Tarım istihdamının çözülmesi sanayi sektöründe istihdama dönüşmemektedir. Tarım istihdamı kentsel alanlarda hizmet sektörünün enformel alanlarında istihdam edilmektedirler. Son 20 yılda istihdamda ortalama yıllık büyüme hızı %1,1 olan sanayi sektöründe büyümenin kaynağını istihdam oluşturmamaktadır. Tarım dışı işsizlik oranları 2002 yılından itibaren %14'ün altına düşürülemediği görülmektedir.

Tarımdaki azalış işsizlik oranlarını özellikle kentsel alanlarda yukarı taşımaya devam edecektir.

Sanayinin itici gücü olması gereken imalat sanayinde istihdamda son yıllarda belirgin bir artış görülmediği gibi son yılda düşüş görülmüştür (TUSİAD,2002:124). İmalat sanayi de sanayi üretimine paralel bir görünüm sergilemektedir. 2008 yılından itibaren İmalat sanayi kapasite kullanım oranları (2008 yılında Ocak Haziran döneminde) %77,1 iken 2009 yılında %62,8 e

düşmüştür. İmalat sanayi üretim endeksinde de aynı dönemde 5,1'den -20,7'ye keskin bir düşüş vardır (DPT b, 2010). Bu %25'lik düşüş her 4 üretimden birinin üretiminden vazgeçildiği anlamına gelmektedir. Türkiye'nin toplam ihracatının yüzde 94'ünün imalat sanayi ürünlerinden oluştuğu dikkate alındığında sorun daha da büyümektedir. İmalat sanayindeki azalma, ihracatta azalmayı dolayısıyla istihdamdaki azalmayı açıklamaktadır. Sanayideki istihdamın artışı ancak dış piyasaların dengeye gelmesi

ile mümkün görünmektedir.

Rekabetin yoğun olduğu sanayi sektöründe ucuz işgücüne sahip Çin gibi ülkelerle rekabet sorunu kriz sonrası da büyük önem taşımaktadır. Bu amaçla verimlilik artırılmalıdır. Çalışılan saat başına satın alma gücü paritesine göre GSYH olarak hesaplanan işgücü verimliliği, ülkemizde, 2002-2008 yılları arasında, 10 ABD dolarından 14 ABD dolarına yükselmiştir. Ancak bu yükseliş yeterli değildir. Bu veri, 2008 yılı için, Fransa'da 35, İngiltere'de 32, Almanya'da 30, İtalya'da 29 ve İspanya'da 23 ABD doları olarak gerçekleşmiştir (DPT c, 2010:181).

2.3.HİZMETLER SEKTÖRÜNDE İSTİHDAM

Ekonomik gelişmişlik açısından sanayinin ağırlığının artması gerekse de hizmet sektörünün artışı da gereklidir. Sanayi sektöründeki hızlı teknolojik gelişim istihdam açısından yüksek katma değerli hizmetler sektörünü öne geçirmiştir. Gelişmiş ülkelerde hizmetler sektöründe yoğunlaşmayı görmekteyiz. Son 20 yılda ülkemizde de hizmetler sektöründe istihdam artışı gerçekleşmiştir. 2006'da toplam istihdamın %53'ünü oluşturan hizmetler sektörü Gelişmiş ülkeler ve AB'de %72,7'nin altında kalmıştır (ILO b,2007). Aynı zamanda Gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında hizmetler sektöründeki işgücü yapısının çok farklı olduğu görülmektedir. Gelişmiş ülkelerin aksine, hizmetler sektöründe istihdam edilen işgücünün eğitim düzeyi düşük ve vasıfsızdır. Katma değer yaratma kapasitesi sınırlıdır. Gelişmiş ülkelerde olduğu gibi hizmetler sektöründeki istihdam bilişim, mikro elektronik gibi alanlarda yoğunlaşmamaktadır.

Tablo 4: Seçilmiş Ülkelerde Hizmetler Sektöründe Çalışan Oranları (%) 2007

Ülkeler	Hizmetler Sektöründe Çalışan Oranı
Almanya	67,9
İspanya	66,2
Fransa	73,1
Macaristan	62,7
Meksika	59,9
Polonya	54,5
Türkiye	49,8

Kaynak: TÜİK, "Ulusal ve uluslar arası Seçilmiş Ekonomik Göstergeler". (Çevrimiçi)
<http://tuikapp.tuik.gov.tr/ulusalgostergeler/degiskenlerUzerindenSorgula.do?durum=yilSecildi&secilenYillar=2009,2007,01.04.2010>

Yaygınlaşan enformel istihdam da hizmetler sektörünü artırmaktadır. Yaptığı işten dolayı herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna bağlı olmadan çalışanların oranı bir önceki yıla göre 0,8'lik artışla %42,1'lere ulaşmıştır (DPT, 2009).

Hizmetler sektörünü incelerken inşaat sektörünün de içinde barındırdığına dikkat edilmelidir. Bu sektörde özellikle son yıllarda ciddi bir istihdam birikimini bulunmaktadır. Büyük oranda ulusal sermayeye ve işgücüne dayanması ve çok sayıda sektörle girdi-çıkı ilişkisi içerisinde bulunması dolayısıyla ekonomide önemli bir yeri olan inşaat işsizliğin çözümünde bilinçli bir tercih olarak

kullanılmaktadır. Eğitim düzeyi düşük kırsalda kente göç eden kesime çalışma alanı yaratılmaktadır. 2008 yılına kadar önemli oranda büyüme eğilimi gösteren inşaat sektörü, yaşanan küresel krizden ciddi biçimde etkilenmiştir. Sektördeki daralmaya paralel olarak önceki yıllara göre inşaat sektörü istihdamı 2008 yılı başından itibaren düşüş göstermeye başlamıştır.

Hizmetler sektöründe yer alan ve kayıt dışılığın da yoğun olarak bulunduğu diğer bir sektör turizmdir. Bu sektör, Dünya Turizm Örgütü verilerine göre doğrudan ve dolaylı olarak 32 faaliyet dalında istihdam yaratmaktadır ve Dünya turizm pazarında yüzde 2,4; Avrupa turizm pazarında ise yüzde 4,5 paya sahiptir. Türkiye'de doğrudan yaratılan istihdam 2008 yılında yaklaşık 3,4 milyon kişi olarak hesaplanmıştır (DPT c:2010:171). Ancak 2009 yılından itibaren krizin etkilerine ek olarak grip salgınının da etkilemesiyle turizm gelirlerinde düşüş yaşanmıştır. Gelirdeki bu düşüş istihdamda da düşüşü getirmiştir. Bu nedenle burada istihdam edilemeyenler tarımda istihdama yönelmişlerdir.

Ticaret hizmetleri sektörü ise; diğer sektörlerle yakın bağlantı içindedir. Bu nedenle farklı sektörlerdeki gelişmelerden fazlasıyla etkilenirken aynı zamanda bağlantılı olduğu sektörlerdeki faaliyetleri doğrudan etkilemektedir. Sektörde son yıllarda yapısal değişim görülmektedir. Bu değişim; bir taraftan geleneksel yapıda iş kayıplarına neden olmakta, diğer taraftan yeni iş alanları ortaya çıkarmaktadır. Sektörde yoğun rekabet ve verimlilik baskısı bulunmaktadır.

3. İŞSİZLİK VE İSTİHDAM

İşsiz, çalışma çağında, isteğinde ve gücünde olduğu halde cari ücret düzeyinden iş bulamayan kişilerdir. İstihdam ve işsizlik arasında güçlü bir ilişki vardır. İstihdam oranı arttıkça işsizlik azalır. Ancak, son yıllarda istihdam oranları artmasına rağmen işsizlik beklenen oranda azalmamaktadır.

2002 yılından itibaren %14'lerin altına düşürülemeyen işsizlik oranı mücadele edilmesi gereken büyük bir sorun olarak varlığını sürdürmektedir. Son yaşanan krizden Türk ekonomisinin en az etkilenmesi beklenirken İrlanda, Tayvan, Estonya ve Letonya'dan sonra en çok daralan 5. ülke olmuştur (Ramazanoğlu vd., 2009). Bu nedenle işsizlik tek bir rakamla ifade edilmemeli örneğin yaş ve cinsiyete göre alt dağılımları da göz önüne alınmalıdır.

Tablo 5: İşsizlik ve İstihdam Göstergeleri

	2002	2009
Kurumsal Olmayan Çalışma Çağındaki Nüfus	48041	51686
Toplam İşsiz	2464	3471
Tarım Dışı İşsizlik Oranı	14,5	17,4
İşsizlik Oranı	10,3	14,0
İş Bitişi, İflas ve Çıkarılma Nedeniyle İşsiz	1296	2089
İş Arama Süresi 1-2 ay	704	957
İş Arama Süresi 3-5 ay	583	929
İş Arama Süresi 6-8 ay	279	502
İş Arama Süresi 9-11 ay	102	175
İş Bulma Ümidi Olmayan	73	757
Çalışmaya Hazır Diğer	287	1304
İstihdam Edilenler	21354	21277
İstihdam Oranı	44,4	41,2
İşgücü	23818	24748
İşgücüne Katılma Oranı	49,6	47,9
Sosyal Güvenlik Kayıtlı İstihdam Edilenler	10221	11949

Ek İşi Olanlar	375	548

Kaynak: TÜİK verilerinden yararlanılarak türetilmiştir.

*TÜİK verilerine göre her hangi bir sosyal güvenlik kuruluşuna bağlı çalışmayanlar

Toplam işsizlik oranındaki yükseklik ülkenin en büyük sorunlarından biri olmakla beraber asıl büyük sorun genç nüfusta yaşanan işsizlik oranının yüksekliğidir. Genç nüfusta işsizlik %25'lere ulaşarak her 4 gençten birisi işsiz haline gelmiştir. Son on yıldır işsizlik incelendiğinde genç işsizlik oranında da bir yükselme görülmektedir. Bu yüksek oran ekonomide gelecekte de sorunun devam edeceğinin bir göstergesidir.

Tüm dünyada 15 – 24 yaş aralığında bulunan ve %89'u gelişmekte olan ülkelerde yaşayan 1 milyar genç vardır (Yentürk Nurhan ve Başlevent Cem, 2007). Genç işsizliği çoğu ülkede olduğu gibi Türkiye'de de yüksektir. Ancak Türkiye'deki asıl sorun bu işsizliğin zaman içinde iyileşmemesidir. Yeni iş alanları yaratılmadığı için genç işsiz sorunu kronikleşmiştir. Genç işsizlik oranı %25,3'lere çıkmıştır. Bu sayının artışı eğitim alan gençlerin iş aramadaki deneyimsizlikleri örneğin yüksek ücret beklentileri ve uygun iş bulmalarının zaman almasıyla açıklanamamaktadır. Özellikle kentsel alanlarda genç işsiz sayısı artmaktadır. Emek arzının artışıyla genç işsizler kötü koşullarda, sosyal güvenceden yoksun biçimde çalıştırılmak zorunda bırakılmaktadır. Özellikle kırsal kesimden gelen ve kalifiye olmayan gençler işverenler için "her işi yapmaya hazır tüm koşulları kabul edecek" potansiyel işgücüdür. Mevcut işgücünün niteliği ve verimliliğinin düşük olması işgücü arz ve talebi arasında yaşanan uyumsuzluk yaratarak, işgücü piyasasının etkinliğini azaltmaktadır. Bu nedenle İstihdam ve eğitim arasındaki bağ yeterince kurulmalıdır. Mesleki eğitim işgücü piyasasının ihtiyaçları doğrultusunda istenilen ölçüde verilmelidir. Ancak, TÜİK verilerine göre 15-24 yaş aralığındaki işsiz oranının %19,5'inin okuma yazma bilmeyenlerden oluştuğu, %23'ünün okuma yazma bilmesine rağmen herhangi bir okula gitmediği göz ardı edilmemelidir. Öncelikle temel eğitim tamamlanmalıdır. Ancak Türkiye'de eğitim seviyesi yükseldikçe işsizlikle karşılaşma riski azalmamaktadır. Eğitim durumlarına göre işsizlik oranları incelendiğinde 2009 yılı için %8 ile okur yazar olmayanlar en düşük işsizlik seviyesine sahiptirler. En yüksek işsizlik oranı ise lise ve dengi okul mezunlarında yaşanmaktadır (TÜİK, 2010)

Eğitimin nispeten önemsenmediği ya da önemli olmayan kırsal alanlarda işsizlik oranları düşmektedir. Düşen bu rakam kırsal alanlardaki istihdam artışından ziyade kente göçün devam etmesine rağmen kentte yeni istihdam alanları yaratılmaması, yaratılan istihdamın göç edenlerin özelliklerine uymaması nedeniyle kentli işsiz olarak nitelenmeleridir. Tarım kesiminde işgücünün tümü istihdam edilmektedir diye kabul edildiği için işsizlik rakamı gizlenmektedir. Özellikle kriz dönemlerinde tarım, göçün azalması veya tersine dönmesiyle istihdam deposuna dönüşmektedir. Böylece kırsal alanlarda özellikle genç işsizliği azalmış gibi görünmektedir. Bu yönüyle kırsal kesim krizin etkilerini geçici bir dönem hafifletmiş başka bir deyişle gizlemiştir.

Hızlı nüfus artışı, bölgesel geri kalmışlık, iç göç nedenleriyle kentte artan işsizlik, herhangi bir işte çalışmayı zorlaştırmaktadır. Tablo 5' de görüldüğü gibi iş arama süreleri 2002 yılından beri çok artmıştır. Bu da yapısal sorunun büyüdüğünün bir göstergesidir. İşsizlerin iş bulma ümidi yaklaşık 10'da 1'e inmiştir. 2002 yılında iş bulma ümidi olan işsiz sayısı 73 iken 2009 yılında 757'ye çıkmıştır. Aynı tarihlerde çalışmaya hazır ama iş aramaktan vazgeçenlerin sayısı 287'den 790'a çıkmıştır. Oransal olarak küçük olan ve iş aramaktan vazgeçtikleri için işsiz sayılmayan ancak çalışmaya hazır olan bu kişileri de işsiz olarak kabul edersek %20'lere varan daha gerçekçi işsizlik oranlarına ulaşabiliriz.

Uzun süre işsiz kalan işsizler kayıtdışıya yönelmektedirler. Düşük eğitim seviyeli, kayıtlı sektörde istihdam edilemeyen işgücü, piyasaya girişin-çıkışın kolay olduğu, sermaye gerektirmeyen evde çalışma, fason üretim, işportacılık, simitçilik gibi işlerin yapıldığı informal

sektörlerde istihdama yol açmaktadır. Hesaplamanın zor olduğu kayıtdışı son yıllarda tarım ve hizmet istihdamında artarak, % 46,7'ye ulaşmıştır (Yılmaz,2009). Kayıtdışı çalışan sayısı kayıtlı çalışan sayısına ulaşmıştır. Türk işgücü piyasası son yıllarda hızlı bir enformelleşme yaşamaktadır. Küresel krizden ve yükselen işgücü maliyetlerinden korunmak için ucuz işgücü olan kayıtdışıya göz yumulmaktadır.

TABLO:6 Türkiye deki Kayıtdışı İşgücü Durumu

	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Kayıtdışı İstihdam	9.843	9.666	9.593	9.423	9.220	9.328
Ücretli veya Yevmiyeli Kayıtdışı Çalışan	3.433	3.658	3.786	3.681	3.414	3.349
Tarımdışı Sektörde Kayıtdışı Çalışan	4.707	5.119	5.285	5.132	4.814	4.818
Kayıtdışı İstihdam Oranı(%)	50.1	48.2	47	45.4	43.5	43.8
Ücretli veya Yevmiyeli Kayıtdışı Çalışan Oranı(%)	32.1	32	31.5	29.4	26.4	26.2
Tarımdışı Sektörde Kayıtdışı Çalışan Oranı(%)	33.8	34.3	34.1	32.3	29.8	30.1

Kaynak: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, çevrimiçi

<http://www.csqb.gov.tr/csqbPortal/csqb.portal?page=istatistik>, 30.12.2010

Tablo 6'ya göre kayıtdışı istihdam oranı 2004 yılından 2007 yılına kadar yüksek seyrederken 2008 yılında bir miktar azalmasına rağmen 2009 yılında azalarak da olsa bir artış söz konusudur. Tarımdışı sektörlerde çalışanların kayıtsız olma durumu ücretli çalışanlara göre daha yüksektir. Bu da yapılan çalışmalarda doğru rakamlara ulaşılmasını önlemektedir. Kayıtdışılık, tarım sektöründeki istihdamın %90'ını oluştururken, inşaat, kişisel hizmetler ve ulaşımda %50'ye, imalatta ise %35'lere ulaşmaktadır (Bakır vd., 2009: 41-42). Kayıtdışı da olsa istihdam yaratılmasına rağmen işsizlik oranları halen çok yüksektir.

İstihdam artışının sağlanamamasında bir diğer etmen ise çalışma saatlerinin uzunluğudur. Dünya bankası tarafından yapılan bir araştırmaya göre, Türkiye'de çalışma saatlerinin yüksekliğine işaret edilmektedir. Şirketler mevcut işçileri fazla mesai ödeyerek daha fazla çalıştırmayı yeni istihdam yaratmaya tercih etmektedirler (World Bank, 2006:3).

İşgücüne katılım oranları açısından işsizlik sorunu incelendiğinde, OECD ülkeleri arasında en düşük işgücüne katılım oranına sahip olduğu görülmektedir. OECD ülkelerinde işgücüne katılım oranı %70'lerde iken Türkiye'de %50'lik oran düşük olmasının yanı sıra düşüş eğilimindedir. 1994 yılında %54.6 oran işgücüne katılım oranı 2009 yılında %47,9'a düşmüştür. Bu da bize Çalışma çağındaki nüfusun büyük bir çoğunluğunun istihdam edilemediğini, %65,5 olan dünya

ortalamasının çok altında kaldığını göstermektedir (ILO a,2007:10). İşgücüne katılım oranının artışı ekonomide büyümeyi sağlamak için olumlu kabul edilmektedir. Ancak iş imkanlarının yaratılmayışı işsizlik ve sosyal güvensizliği de beraberinde getirecektir. İşgücüne katılım oranları arttıkça eğitim-nitelik artışı da sağlanmalıdır.

İşgücüne katılımda erkekler daha yüksek bir orana sahipken kadınlarda işgücüne katılım oranı özellikle kırsalda hızlı bir düşüş yaşadığını görmekteyiz. Kırdan kente göçün hızlandığı son dönemlerde kırsal bölgelerde kadınların işgücüne katılım oranlarının düştüğünü, kentsel kadınların işgücüne katılım oranlarının yükseldiğini görülmektedir. Gelişim gibi görünen bu durum kente göç eden kadının daha düşük ücrete çalışması ve enformel istihdama ve düşük katma değerli işlere yönelmesi nedeniyle bir sorun haline gelmektedir. Kadın işgücü istihdama dahil olmakta erkeklere nazaran daha fazla zorlanmaktadır. Eğitim seviyesinin düşüklüğü, yüksek işsizlik, aile bakımında oynadıkları rol gibi nedenlerle iş bulmaktan ümitlerini kesip iş aramamaları katılım oranını düşürmektedir.

Kalkınma Planına göre orta vadede sorunlar çözülecek gibi görünmemektedir. 2012 yılı hedefleri nüfus 74,3 milyona çıkarken işgücüne katılma oranı %47,3, istihdam düzeyi %22,2'de gerçekleşirken işsizlik oranı 13,3 olarak beklenmektedir. 2002 yılı öncesi işsizlik rakamlarına ulaşılması mümkün görülmemektedir. AB ülkelerinde de beklenen istihdam oranlarında sapmalar yaşanmaktadır. Ancak bu sapmalar Türkiye'de yaşanan kadar büyük değildir. AB ülkelerinde istihdam oranı 2000 -2009 aralığında %2,4 büyürken 2010 amacı olan %70'ten sadece %5,4 sapmıştır. Türkiye ise aynı dönemde -%4,5 ile amaçtan %25,7 uzaklaşmıştır (EC,2010: 197). Ülkede hem yeterli istihdam yaratılmamış hem de yaratılan istihdam özellikle genç nüfusa yönelik olarak gerçekleşmemiştir. Dinamik eğitilmiş genç nüfus, genç işsizliğine dönüşerek ekonomideki büyümenin ve iyileşmenin yumuşak karnını oluşturmaktadır.

TABLO:7 Türkiye de Açılan ve Kapanan Şirket Sayıları

	Açılan Toplam Şirket Sayısı	Kapanan Toplam Şirket Sayısı
2002	30842	3667
2003	32259	5436
2004	40919	7760
2005	47401	8886
2006	52699	9471
2007	55351	9954
2008	49003	9578
2009	44472	10395

Kaynak: TOBB, Açılan ve Kapanan Şirket İstatistikleri (2010)çevrimiçi:

[http://www.tobb.org.tr/Documents/Dosyalar/02sanayi_isyerleri.xls#'\\$Şirket-TÜİK'!A1](http://www.tobb.org.tr/Documents/Dosyalar/02sanayi_isyerleri.xls#'$Şirket-TÜİK'!A1)

Her açılan işyeri ülke büyümesine katkıda bulunmasının yanı sıra bir istihdam kaynağıdır. 2002 yılından itibaren şirket açılışları son yıllarda krizden etkilenmesine rağmen azalarak da olsa devam etmiştir. Kapanan işyeri sayısındaki artış da çok yüksektir. Ancak açılan ve kapanan işyeri sayısı arasındaki fark 2002 yılında 27175 iken yaşanan büyük krize rağmen 2009 yılında fark 34077 şirkete yükselmiştir. Ancak, işsiz sayısındaki azalmanın aynı başarıyı gösterdiğini söylemek mümkün değildir. Yeni kurulan şirketler yeni elemanlar işe almamıştır.

4.SONUÇ: İSTİHDAMSIZ BÜYÜME

Türkiye 2002 yılından 2008 yılının sonuna kadar kesintisiz bir büyüme sürecine girmiştir. Hatta 3 çeyrek dönemde %10'dan fazla büyümüştür. İstihdamda ise artış aynı düzeyde gerçekleşmemiştir. İşgücünün yüksek oranda arttığı bu dönem işsizliği azaltmak için yeterli gelmemiştir. Büyüme rakamları ayrıntılı incelendiğinde tüketim ve özel sermaye rakamlarına dayandığı görülmektedir. Toplam ithalat 15 milyar dolara ulaşmıştır. Bunun büyük bir kısmını da 11.8 milyar doları imalat sanayine aittir. Özel sermaye yatırımları makine ve teçhizat ithaline dayandığı için dışa dayalı bir büyümedir. Dolayısıyla üretime yönelik olmadığı için istihdam yaratmadığı gibi dış krizlere de açıktır. Nitekim 2008 yılından itibaren yaşanan kriz nedeniyle büyüme tersine dönerek ekonomi küçülmüştür. Bu nedenle istihdam piyasalarındaki sorun daha da derinleşmiştir. Kısa vadede çözülmesi mümkün görünmemektedir. 2008 yılından itibaren özel sektörle uygulanan destek paketleri istihdam açısından etkisini göstermemiştir. Kaliteli istihdam artışı sağlanamamakta, dinamik genç nüfus Doğu Asya ülkelerinde olduğu gibi ucuz işgücü deposuna dönüşmektedir.

Türkiye'de işgücü piyasalarında yapısal bir dönüşüm vardır. Ancak, yaşanan dönüşüm, gelişmiş ülkelerde olduğu gibi katma değeri yüksek, kaliteli emeğe değil özellikle hizmetlerde kayıtdışılığın yoğun olarak yaşandığı inşaat, turizm ve tarım gibi üretken olmayan sektörlerde gerçekleşmemektedir. Çözülmesi için çaba gösterilen tarım istihdamı, kentlerde katma değeri düşük hizmetler sektöründe, enformel sektörlerde istihdam edilmektedir. Sanayi yeni iş alanları yaratmadığı için işsizlik yapısal bir sorun haline gelmektedir. Bu sorun aslında görüldüğünden daha büyüktür. Çünkü hesaplamalarda işsizlik oranına, işgücüne katılım oranının etkisini göz ardı ederek yaklaşım sergilenmektedir. Gelişmiş ülkelere düşük olan işgücüne katılım oranı ve özellikle kriz dönemlerinde iş aramadığı halde çalışmaya hazır kesimin dahil edilerek analiz yapılmalıdır. İşgücüne katılım oranını %45 olarak tahmin ederek İşsizliğe %9'a düşürmek veya yaz dönemlerindeki işsizlik oranını kabul etmek sorunları geçici olarak gizler. 2000'li yıllar sanayi tamamen dışa bağımlı haliyle istihdam yaratamamış hizmetler ve tarım sektörü ise kayıtdışılığa itilmiş etkileriyle sadece ekonomik değil sosyal sorunları da ortaya çıkarmıştır. Sanayi sektörü rekabet edebilmek için vergi avantajlarını kullanırken bunun yeterli gelmemesiyle taşeronlaşmaya ve kayıtdışı istihdama yönelmiştir. Türkiye'de istihdamda hızlı bir yapısal dönüşüm vardır ancak bu umut veren istihdam artırıcı bir büyüme değildir. Spekülatif bir büyümenin istihdam piyasasına olumsuz yansımalarıdır. Genç işsizliğinde düşüş sağlanamaması da ekonomik ve sosyal istikrarı tehdit altına almaktadır.

-
- Bakır, Erdoğan, Taşkıran Ali, Taymaz Erol (2009): Quality of Work and Employment, Industrial Relations and Restructuring in Turkey, EUROFOUND, Research Projects: Neetw ork of European Observatories 2009
- Baybora, Dilek (2007): "Avrupa Birliği Müzakere Sürecinde Türkiye'de Çalışma Hayatında Kadın Erkek Eşitliği", Çimento İşveren Dergisi, Mart 2007, 38_57
- Belek, İlker; (2005): 'Küreselleşme Avrupa Birliği Girdabında Emeğin Durumu', Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, Turkish Medical Association, Ocak-Şubat-Mart 2005, Ankara, ss.2-6.
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, (2010): çevrimiçi <http://www.csgb.gov.tr/csgbPortal/csgb.portal?page=istatistik>, 30.12.2010
- Demir, Osman, Bakırcı F., (2005): "Türkiye'de İşsizlik Sorunu ve Büyüme İşsizlik İlişkisi", III. Uluslar arası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi, 05-09 Haziran 2005, Celalabat-Kırgızistan; 477-486.
- Devlet Planlama Teşkilatı, DPT , (2007) : Dokuzuncu Kalkınma Planı 2007-2013, İşgücü Piyasası Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara
- Devlet Planlama Teşkilatı DPT , (2009): Ekonomik Gelişmeler, Kasım 2009 <http://www.dpt.gov.tr/DocObjects/View/7661/11.pdf>
- Devlet Planlama Teşkilatı DPT a , (2010): **Dokuzuncu Kalkınma Planı, Orta Vadeli Program (2010-2012), Ankara**
- Devlet Planlama Teşkilatı DPT b , (2010): Çevrimiçi <http://ekutup.dpt.gov.tr/teg/2010/07/t1.xls>
- Devlet Planlama Teşkilatı DPT c , (2010): **Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2012), Ankara**
- Dinler, Z.(2003): **İktisada Giriş**, 9. Baskı, Bursa, Ekin Kitabevi Yayınları
- EC, (2010): Employment in Europe 2010, Prepared by Directorate –General for Employment, Social Affairs and Equal Oppatunities, Employment Analysis Unit, Brussels
- Filiztekin A., (2009): **Türkiye'de Bölgesel Farklar**, Göymen K., (edt.), Yerel Kalkınmanın Yönetimi, (35-52), İstanbul, Sabancı Üniversitesi

İstanbul Politikalar Merkezi,

Freeman, D. G., (2001): "Panel Tests of Okun's Law for Ten Industrial Countries", Economic Inquiry, vol.39, S.4, 511-513

International Labour Office (ILO) a; (2007): Global Economic Outlook, October 2007, Çevrimiçi:

<http://www.ilo.org/public/english/bureau/inf/pr/2007/1.htm>, Erişim Tarihi: 13.09.2010.

International Labour Office ILO, b (2007) : **Gobal Employment Trends Brief**, ILO, Sw itzerland, January,2007

International Labour Office ILO, (2010): İnternet Adresi: <http://laborsta.ilo.org/cgi-bin/brokerv8.exe>, Erişim Tarihi: 11.04.2010.

Okun, A. M., 1962. "Potential GNP: Its Measurement and Significance," Proceedings of the Business and Economics Section of the American Statistical Association, Washington, DC: American Statistical Association, 1962, pp. 98-104.

Ramazanoğlu G.,Acar A., Eyniyev T., (2009): Dünya Ekonomik Krizi Döneminde Devlet Uygulamalarının ve Ekonomik Entegrasyonların Önemi, Journal of Azerbaijani Studies, (S. 2009-12-1),137-146

Tarı Recep, Abasız T. (2005): "Asimetrik Etkiler Altında Okun Yasasının Eşik Hata Düzeltme Modeli İle Sınanması: Türkiye Örneği", İktisat İşletme ve Finans Dergisi, vol.25, s.291, 53 -77

Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, TOBB, Açılan ve Kapanan Şirket İstatistikleri (2010) çevrimiçi:

http://www.tobb.org.tr/Documents/Dosyalar/02sanayi_isyerleri.xls#Şirket-TÜİK'IA1, 10.01.2011

Türkiye İstatistik Kurumu, TÜİK (2008): Hanehalkı İşgücü Araştırması, 2008 Temmuz Dönemi Sonuçları

Türkiye İstatistik Kurumu, TÜİK (2008)

Türkiye İstatistik Kurumu, TÜİK, 2010: "Haber Bültenleri", İnternet Adresi: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.doid=6305>

Türkiye İstatistik Kurumu, TÜİK, 2010: "Ulusal ve uluslar arası Seçilmiş Ekonomik Göstergeler". (Çevrimiçi)

<http://tuikapp.tuik.gov.tr/ulusalgostergeler/degiskenlerUzerindenSorgula.do?durum=yilSecildi&secilenYillar=2009,2007>, 01.04.2010

Türkiye İstatistik Kurumu, TÜİK, 2010: Ekonomik Faaliyete Göre İstihdam Edilen Nüfus, İnternet Adresi :

http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=214, Erişim Tarihi: 13.09.2010

Türkiye İstatistik Kurumu, TÜİK, 2010: Eğitim Durumlarına Göre İstihdam Edilen Nüfus, İnternet Adresi :

http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=1182, Erişim Tarihi: 10.03.2011

Türkiye Sanayici ve İş Adamları Derneği, TUSİAD, (2002): "**Türkiye'de İşgücü Piyasası ve İşsizlik**", TÜSİAD Araştırma Raporu, Yayın No:TÜSİAD/2002-12-354, İstanbul

Yentürk Nurhan ve Başlevent Cem (2007): **Türkiye'de Genç İşsizliği**, Gençlik Çalışmaları Birimi, Bilgi Üniversitesi Araştırma Raporu, İstanbul

Yılmaz, F. (2009). Küreselleşme sürecinde gelişmekte olan ülkelerde ve Türkiye'de iş sağlığı ve güvenliği. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, (S.2009-6-1)s.45-72

World Bank, Dünya Bankası, (2006): "Turkey Labour Market Study" Summary. Washington,2007,